

TÓTH LÁSZLÓ

(élet) ÉS (irodalom)

Napló- és széljegyzetek elszelelt napokhoz (2015) – II.

Értelmiségi

Szigethy Gábor minősítette még a júniusi Kortársban Darvas Józsefet – 1950-es évekbeli szerepvállalása(i) okán – „miniszterré törpült írónak”. Ha jól szétnéznék magam körül, vajon – közéleti, netán politikai szerepvállalásaik közép-, vagy még inkább kisszerűsége révén – hány ezzé-azzá törpült író láthatnék magam körül?

Az *íróság* bennem mindig az értelmiségi lét *egyik* szinonimáját jelentette. Az értelmiségi lét lényegét pedig mindig is a kételkedés, a szembesülés és szembesítés, a *kérdező lét* jelentette. Ha pedig innen nézem – vészesen fogyóban a kérdéseink és szaporodóban a foggal-körömmel védelmezett állításaink –, íróársadalmunkban – miként egész társadalmunkban – az értelmiségiek rohamos fogyásának, fenyegető hiányának lehetünk tanúi. Ám ha nincsenek kérdéseink, lassanként emberi lényegünk is elmosódik, emberi mivoltunk is veszélybe kerül. Hisz, ugye, kezdetben vala a Szó... Nekem meggyőződésem, hogy az épp egy kérdőszó volt...

(Dsz., 150707, kedd)

Össze s szét

A műveltség összetart. Elég, ha egy pillantást vetünk a múltba. A műveletlenség ellenben bomlaszt, szétmállaszt. Nézzünk csak szét magunk körül. A világosság a hátunk mögül jön. Előttünk félhomály, koromsötét.

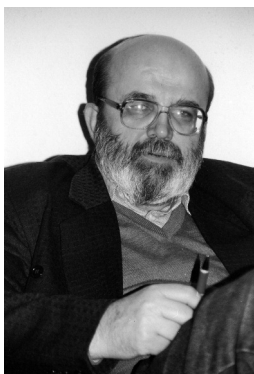
(Dsz., 150707, kedd)

Nemzedék

Nemzedékem – a mai hatvanasoké – már, minek tagadni, javában menetel kifelé. (Nagyanyám szokta volt mondogatni így, anno, talán már ötvenéves korától is: „L., én már kifelé megyek a világból...”) Sőt sokan mára már *el...* ki *jobbra*, ki *balra* ki közös színpadunkról, magasságos Rendezőnk utasítása – rendezői koncepciója? – szerint.

Hogyan nevezhetném magunkat... ki... mi... milyen... (volt?) a nemzedékünk?

Sokan megpróbálkoztak már a névadással, voltunk már *beat*, voltunk *nagy*, voltunk *a hatvanas éveké...*

Én mást mondanék e helyt, az utánunk következő nemzedék(ek) – a gyermekeink, unokáink – felől nézve magunkat. S ha így veszem, mondhatom ezt is ránk: a *Gőgös Gúnár...*, illetve a *Mosó Masa...*, vagy éppen az *Ablak-Zsiráf* előtti nemzedék... Ma már szinte hihetetlen, hogy ezek nélkül is képesek lehettünk megtanulni – úgy-ahogy(?) – írni-olvasni s ezt-azt a világról... S megvallom, ezek a kötetek könyvtáram minden egyes eddigi rendezését túléltek, és még ma is nem ritkán előveszem őket... *tanulni* belőlük. Kétségtelen ugyanis, legalábbis a számomra, hogy bár a szülők nemzedéke törvényszerű lépéselőnyben van gyermekeivel szemben, a fentiek gyermekeinket hozták lépéselőnybe velünk szemben. Amit még tetéz, hogy ők már – s tőlük számítva mindegyik utánuk jövő csapat is – a *Bóbita* s a *Zimzizim* nemzedéke lehettek (lehetnek), ami Isten páratlan adománya számukra, s ami szinte már csecsemőkoruktól tisztábbá teheti (belső) látásukat, hallásukat, gazdagabbá-hajlékonyabbá nyelvüket, azaz az abban kifejeződ(het)ő önmagukhoz is lerövidít(het)i útjukat. Hogy Weöressel mondhatni már csecsemő-, illetve piciny koruktól sarkig tárultak ki előttük nemcsak az *éjszaka*, hanem a megragadhatatlan univerzum megragadható csodái...
(Dsz., 150707, kedd)

Váltás

Évtizedek óta figyelemre és figyelmemre méltó, a magyar irodalmi folyóiratok közt vagy fél évszázada folyamatosan kitüntetett helyet elfoglaló, nemrég szerkesztőségváltáson (paradigmaváltáson?) átesett, ám egy-egy anyagával változatlanul engem is megszólító lap valamelyik nem régi számát forgatom. Főképp a versanyagára vagyok kíváncsi, de a szóban forgó lapszám e tekintetben – minél tovább próbálkozom, annál kevésbé tud lekötni. Sőt, a végére kifejezetten szürkének, unalmasnak, közhelyesnek találok, bár több mint négy és fél évtizedes szerkesztői tapasztalatom óvatosságra int a tekintetben, hogy egyetlen száma alapján ítélem meg bármelyik lapot, jól tudva, mennyi minden múlik szerkesztés közben a szerencsén is, s ahogy előfordulhat, hogy az embernek szinte a kisujját sem kell mozdítania, és dőlnek hozzá a jobbnál jobb írások, az sem ritka, hogy semmi sem akar összejönni, s minél inkább közeledik a lapzárta, annál kevésbé. Nem tudom, most is ilyesmiről lehet-e szó, bár talán valami mást is szóba kellene (lehetne) hoznom a kérdéses versek kapcsán. Szerzőik, elnézve névsorukat, ezúttal a mai magyar líra legfiatalabb – éppen csak induló – nemzedékét képviselik, ami a legkevésbé sem volna baj, sőt, ez akár izgalomba is hozhatna opusaik sokféle eredetisége, versbéli mozdulataik fiatalos lendülete, kifejezési skálájuk változatossága, nyelvi-képi-szemléleti újszerűségük, egyediségük okán. Ehelyett meglep közhelyességük, manírjaik, paneljeik unalmassága, egyfajta (egysíkú) mikrorealisztikus ábrázolásmódjuk uniformisa és a versnyelvet egy mindenáron a köznapiságot erőltető narratíva szűk karámjába szorító, erősen általánosítható törekvésük, s mintha valamiféle újsematizmus szemléleti-kifejezésbeli szürkésége uralná műveiket. Miközben persze tagadhatatlanok becsülendően nagyravágyó művészi ambícióik is, ám látszólagos artistikumuk – egyelőre? – mégsem tudja áttörni a középszer falát. S még valami feltűnik verseikben: minduntalan megállítanak gyakori nyelvi pontatlanságaikkal, körülményeskedéseikkel, bizonytalankodásaikkal, zörgő vagy éppen erőltetett grammatikai szerkezeteikkel, esetlen kimódoltságaikkal, modorosságaikkal, szóhalmozásaikkal (egyikük édesanyja amiatt aggódik, hogy fiacskája „teste kórosan sovány”, holott elég lenne, ha csak sovány, esetleg kórosan sovány fia miatt aggódna), szótévesztéseikkel, képzavaraikkal (mint például a költő szerelmének őt „egy ültő helyében” magához láncoló szókesége). Aminél már csak az a jobb, amikor az imádott lény „össze-vissza futkos” a szókeségével, később – még mindig ugyanabban a versrészben – *hozzáfért enged a vágyaihoz*, hogy aztán csalárdul mégis *túlpírítsa a*

vágyakozást), s mindezt annak ellenére, hogy a költő maga is tudja: „egy-egy szerelmi esküvel” is – bár én, főleg az elején, inkább vallomással kábítanám szívem s gerjedelmem választottját, és az esküt szívesen halasztanám későbbre – jó rajtot vehet az ember. Noha költőnk itt is inkább *sprintet tesz*, ahelyett, hogy egyszerűen csak sprintelne egyet, vagy még egyszerűbben: elrajtolna. Persze, főleg ez utóbbiak figyelmes – és alázatos – szerkesztői munkával azért kigyomlálandók, pontosabban: kigyomlálandók lehetnek volna, gondolom még, s már lapozok is tovább. Ekkor azonban egy lapalji szerkesztői jegyzet állít meg hirtelen, mely egyik 20. századi klasszikusunk „monumentális, egészen külön bejáráttal rendelkező [...] életművére [*sic!*, s kiemelés – T. L.]” utal. Na... mára ebből ennyi elég is, sóhajtom lemondóan, s még gyorsan papírra vetve véleményem a kérdéses lapszámról, ernyedten elteszem magam holnapra...

(Dsz., 150708, szerda)

2015. augusztus 22., Dunaszerdahely, Pannonhalma

– Pannonhalmán Zsuzsával, Annával és unokámmal, Ricsivel; nekem közben Somorjai Ádám bencés szerzetes-történésszel van találkozásom; legújabb – terjedelmében is hatalmas – Mindszenty-dokumentációs forráskötetét szerkesztjük Zsuzsával, ahhoz kaptunk tőle, mintának, egy táskányit korábbi könyveiből, forráskiadványaiából. Nagy tudású, művelt, széles látókörű, tárgyát mindenkor a legnagyobb mélységekig becserkésző tudós ember... melleleg már évek óta a magyar állam kiküldött kutatója a vatikáni pápai levéltárban. És azt hiszem, tökéletes ez a párosítás. Hiszen a komolyan vett történelmi-kutatói munka is – tudom a magam tapasztalatából – szerzetesi lemondást és önmérsékletet, nagyfokú elmélyülést és alázatot követel meg az embertől; azaz: az is ugyanolyan szolgálat, mint Isten szolgájának lenni. S ahogy Isten szolgálja is kapocs az égi és a földi, a lélek és az anyag között, a történész ugyanúgy köti össze az anyagot a szellemmel, a múltakat a... – nem, nem a jelennel – a jövővel. Bizonyos értelemben tehát a transzcendens felé mozdul el ő is, azaz előre tekint, amikor hátranéz...

Elöttem, mögöttem

„Még előtted a jövő” – biztatgattak fiatalkoromban. S én mentem, mint a gőzmozdony, szép jövőm felé. Ma meg? Évtizedek távolából döbbenet nézek vissza: ugyan, miféle múlt lett az, ami anno még jövőmnek látszott. Ezért volt minden? Ráadásul már senki sem bíztat semmiféle jövővel...

(Dsz., 150919, szerda)

2015. október 7, csütörtök, Dunaszerdahely

– Tegnap délután Pozsonyban voltam. Főleg néhány szlovák verseskönyvért mentem, új Haugovákért, Štrpkákért, Karol Chmelekért, Hevierekért s Habajokért, a Bpestről – Karádi Éva, Deák Renáta által – kért, jövő évre tervezett válogatáshoz. Üdvösnek tartanám ui., ha abba az utóbbi évtizedben írt opusai közül is besorol(hat)nék ezt-azt, s ezek beszerzésére az Artforumot gondoltam a legalkalmasabbnak, ezért elindultam fölfelé a Kecse utcában, el Kisfaludy Károly hajdani pozsonyi szállása előtt, egyemeletes, szemrevaló, kis házikó ma is, el tudnám képzelni a magaménak is, de hát... de hát..., viszont jóleső érzéssel nyugtáztam: rajta még mindig ott költőnk – magyar nyelvű! – emléktáblája, ami Pozsonyban

manapság már szinte csak fehér holló számba megy. És innen már csak négy-öt lépés a célba vett könyvesbolt, ahol csak új Chmelt nem találtam, Hevier könyvészetileg-képzőművészetileg pazar, könyv-tárgynak is beillő új kötetére pedig már a keretből nem futotta; mindegy, a Haugová-, Štrpka- és Habaj-újakon elkezdhetek dolgozni. Innen a Könyvcsereédébe, le a Nyerges utcába, ahol Szalay Zoli gubbasztott, mint madár a kalitjában; nem is nagyobb az egész egy nagyobb kalitkánál, itt adtam neki a *Határsértő*kéből, s eldiskuráltunk egy-két órácskát erről-arról, kiadva magamból – főleg a világ elfajulásával, pusztulásával, a körülöttünk egyre rohamosabban mélyülő erkölcsi fertővel, romlással kapcsolatban – az epét is... ezt már régen tartogattam neki, szegény feje!, bár úgy érzékelttem, sok mindennel tisztában van ő is, s némely jelek szerint a maga módján talán igyekszik is megküzdeni ezzel-azzal... de ahhoz is elég okos, hogy *sztoikus iróniával* kezelje mindazt, ami jött, jön, s jönni fog... Miközben sajnálom is egy kicsit, hisz neki még ez lesz a világa, ebben kell élnie még jó csomó ideig, ő – ahogy nagyanyám mondaná – még csak befelé megy, ahonnan én már, hál' istennek, egyre feltartóztathatatlanabban ki (igaz, nem is tartóztat senki, semmi).

Frici

Frici kutyánk egy nagyobb termetű yorkshire terrier, s csak azt tudja, amit egy magafajta kutyának alapvetően tudni kell. De azt tudja. És szó nélkül végzi a dolgát, ami egy kutyára a teremtésben kiszabott. Mondhatni, a kutyaságokban nagy szakértő az uraság. S a maga nemében és módjában egyéniség is, s mint a földnek minden ilyen teremtménye esetében így van, a világ közepe. Nincsen kisebbségi érzése, az univerzum parányi eleme, ha ő nem volna, valami nagyon rosszul működne a világban. És ezt nagyon jól tudja.

(Dsz., 151013, kedd)

2015. október 15., csütörtök, Dunaszerdahely

– Levél Kántor Lajostól, részletet küld készülő önéletrajzi könyvéből, a *Fehér kakas, vörösborból* a Somogyra. Ebben a Láng Gusztávval közös, annak idején kánonteremtő romániai magyar irodalomtörténetükkel – annak genezisével – indít, s önfeledt kanyargások, nézelődések (vissza-visszatekintések, illetve hunyorgó előrepillogások) után eljut felajánlott fejezete utolsó mondatának számomra – és különösen manapság bizony sokak, sokunk számára – is megszívlelendő summájáig: „Jelen lenni, olvasni, írni – méltóbb program hetvenakárhány évesen is, mint irigykedni a fiatalokra, netán gyűlölködni, utálkozni, unatkozni, gyászba süppedni, várni a halált.” Még akkor is, tenném azért hozzá, ha jelen lenni a nehezebb. Főleg ha sokan irigykedve néznek is, amiért – „Eltűnhetnél már!”, gondolván közben – még mindig jelen vagy, s jelenléteddel, vélik, előlük is elfoglalsz a véges térből valamit...

2015. október 26., hétfő, Dunaszerdahely

– Olvasom az Új Szóban az MTI hírére arról, hogy az Athenaeumnál végre napvilágot látott Gécz János anno az 1980-as években írt és csak cenzúrázottan megjelenhetett elhíresült *Vadnarancsok* című drogos, prostituált és meleg élettörténet-rekonstrukciónak negyedik, ám első ízben „csorbítatlan” kiadása. Igen ám, de a hír a mű négy kiadását említi – ezek közül a második boltokba kerülését „közvetlenül a rendszerváltás előttre” teszi (holott ez már 1990-es, tehát legrosszabb esetben is *rendszerváltás körüli* kiadás), amikor „az erjedés

még nem jutott el odáig, hogy a korábban kihúzott szavakat, mondatokat mind vissza lehessen írni” –, melyből az Athenaeuméval együtt csak hármat nevez meg, s ez utóbbit az első „valóban teljes” *Vadnarancsok*ként említi. Ám hallgat arról, hogy a két kötet 1998-ban is megjelent költő-író barátom válogatott műveinek az Orpheus Kiadó jegyezte sorozatának V. és VI. köteteként (ráadásul az egyiket volt szerencsém nekem szerkeszteni), s már azok is *teljes* kiadásnak számítottak. Mi több, János honlapja is ekként tünteti fel ezt is (miként műve athenaeumos kiadását is). De erről elég is ennyi, ezt is csak a pontosság kedvéért jegyeztem föl ide. Igaz, engem az üzleti érdek (és reklámérték) nem akadályozott meg abban, hogy pontos legyek...

2015. november 7., szombat

– Zsuzsával, Annával, Ritával Győrben. Hajdan, ugye, a Nagy Októberi ezen a napon. Most a Győri Könyvszalón. Elég lagymatag, évről évre *azabb*. Jövőre már nem kellene ide el. Az előző években még az volt jó, hogy legalább egyben biztos lehettem: összefutok itt Antall Pistával. Most már ez is megszűnt, Pista már egy másik világban szaladgál a mikrofonjával. (Mert abban biztos vagyok, hogy szaladgál ott is.) Tavasszal temették őt, tenger-sokan voltunk a Fiumei (Kerepesi) úti sírkertben. Ami annyit jelent: tenger-sok embert megérintett személyiségével, varázsával, jó dolgokért való őszinte lelkesedésével, impulzivitásával, *tenger* tudásával; tenger-sokan szerették őt, s ő is tenger-sok embert a szívébe fogadott. Tavaly már kísérettel – családjával: Edinával és Stefivel – jött, halványan, önmaga árnyéka-ként. Túl van egy komoly betegségen, újságolta, s tele volt bizakodással. Még az se ejtette kétségbe, hogy röviddel előtte kitétek a munkahelyéről, a Rádióból – nemcsak a szíve volt mindig nyílt, hanem a szava is. Decemberre azonban kiderült: nem volt túl. Akkor már (ismét) rossz hírek kezdtek érkezni róla. S áprilisban már halott volt.

Szóval, Győrbe, Könyvszalónra, többször már aligha. Itt voltam a legelső(kö)n is (még kiadóként: Kalligramészként és Iszterészként, ahogy Kovács Sándor Iván nevezett el e hajdani időkből). Akkor még a Baross-híd melletti parkban egy hatalmas (sör)sátorban álltak a kiadói pavilonok. És minden arra utalt, sikerül – a bpesti Könyvfesztivál mellé – egy újabb országos jelentőségű eseményt (ünnepet?) szervezni a könyvnek. Nos, nem sikerült, s bár a Könyvszalón – holmi tehetetlenségi erő folytán – továbbra is van, létezik, fokozatosan helyi jellegű, vidéki (megyei) rendezvényvé vedlett át, melyen bár bpesti könyvkereskedők is masszívan jelen vannak, s egy-egy író is fel-felbukkan itt – gondolom, jól megfizetik a jelenlétüket –, a vonzása, a kisugárzása szerintem már rég megszűnt.

A Móra-könyvek standjánál, a földszinten, a bejárattal szemközt, Tóth Krisztina dedikálja *A lány, aki nem beszélt* című szépséges, Makhult Gabriella illusztrálta mesekönyvét. Odamegyünk Annával és Ritával, természetesen megveszem és dedikáltatom is nekik. S örülök Krisztának is, hogy ismét beszélgethetünk kicsit, bár nem sokáig, mert most „munkában van”, hamarosan jön is hozzá valaki dedikáltatni. Így nem marad más, mint hogy ott-hon folytatom a „beszélgetést” – a könyvével, illetve könyve által – vele, s olvasni kezdem *A lány...-t*. A vékonyka könyvecskének mindenekelőtt a nyelvezete fogott meg, s vitt magával a népmesék nyelvének lendületével és varázslatával, és emelt magasba a maga szépségével, tökéletességével (bár egyszerűségében is különleges története sem minden-napos). Mondják, apróságokból is kitétszik a nagy író. Márpedig Kriszta e kis mesekönyvecskéje – bár gyors ütemben gyarapodó, magasodó-mélyülő életművének méltatói valószínűleg nem jegyzik majd a többi, felnőtteknek írt könyvével azonos árfolyamon – csupán néhány lapnyi terjedelme ellenére nem is olyan apróság...

Anna és a versek életkora

Vasárnap délfelé lehet az idő, Zsuzsa a konyhában, én a dolgozómban a gépnél, Anna is itt – az ágyamon olvasgat. Tkp. nem is figyelek rá, teljesen elmerültem a számítógépemben *történekm*. Ám A. egyszer csak elkezd hangosan olvasni, és én nem tudok nem odafigyelni rá, s külön örömömmre szolgál, hogy verseket mond nagy átéléssel. És ahogy hallgatom azok ritmusát, dallamosságát, muzsikáját, jóleső érzéssel nyugtázom, hogy Weöres Sándorra talált rá. W. könyvei ott vannak az ágyam mellett a fejemenél, nyilván köztük matathatott, s onnan emelte ki a mester valamelyik könyvét. Igaz, az egymás után sorjázó versek szövege ismeretlen számomra... nem, ez nem Weöres lesz. Annak kell lennie mégis, mert a dallamuk, zenéjük azt mondja... De amint odanézek, Koncsol László *Bagatellek* című új verseskönyvecskéjét látom a kezében, abból olvas fennhangon – mit olvas?! abból *muzsikál* nagy beleéléssel, s már vagy a tizedikbe kezd bele. Egy a bökkenő csak: Laci versei tele felnőtt tartalmakkal, felnőtt olvasót igénylő ismeretekkel, tapasztalatokkal, fogalmakkal, érzékenységekkel; egy kilencéves ifjú teremtmény számára – még ha csodagyerekről volna is szó, bár A., ha szívesen is hinném azt, egyáltalán nem az – ezek hiányában aligha értelmezhetők. Ekkor jövök rá valami nagyon fontosra. Anna nem a szöveget olvassa, nem a szövegük felől fogta meg ezeket a négy sorosokat. Ő a zene, a nyelv felől közelített hozzánk, mondhatni, a zenéjüket, a nyelvüket *olvasta*. Valóban nincs tehát éles választóvonal vers és gyermekvers (gyermekeknek szánt vers) között, legalábbis nem ott, ahol a leggyakrabban igyekszünk meghúzni azt. Ha ugyanis *vers* a szóban forgó olvasmány, az olyan minőséget és olyan érzékenységet feltételez, amire a gyermek is fogékony (lehet), függetlenül – vagy csaknem teljesen függetlenül – attól, hogy annak szövege (tartalma?) neki szól-e vagy sem. A jó vers címzettjének ugyanis nincsen életkora. Életkora csak a rossz versnek – vagy a vesszorokba tördelt versezetnek – van.

(Dsz., 151108., vasárnap)

Kronczy

A nap végére, fél tizenegykor, egy facebook-üzenet is jutott, Kronczyé, azaz Kronauer Éva Lilláé Hollandiából (de talán időközben már hazaköltözött ő is Magyarországra, mint ha írt is volna anno ilyen szándékáról valamelyik korábbi levelében), hármunknak – Zalánnak, Kukorelly Bandinak meg nekem küldte közösen. Még valamikor az 1990-es évek derekán találkoztunk Keszthelyen, valamelyik Csokonai Napokon, szapora szavú, lendületes, józan-gyakorlatias, kivételesen pallérozott elméjű, ritka tisztességes embernek ismertem meg, akivel rendszertelenül bár, de egy-egy e-mail-levélváltás erejéig azóta is fennmaradt a kapcsolatunk. Most bizonyos Piri Zoltán halála készítette írásra; nevezett 1956 után került ki Hollandiába, gimnáziumi tanárként működött Utrechtben (megbecsültségét bizonyítja, hogy nyugdíjba vonulása után róla nevezték el a tantermet, melyben tanított), s a nyugati magyar emigráció egyik tiszteletreméltó szervezője volt; akinek Kronczy segédkezett az ötvenéves Mikes Kelemen Kör tevékenységét összefoglaló, s a Kalligramnál megjelent *Számadás* szerkesztésében, szervezésében, melyben, mint barátnőnk írja, mindhárman érintettek vagyunk, ezért szól hármunknak az üzenet. Azaz, a kötet még az én pesti kalligramos időmben jelent meg a kiadónál, Kukorelly egy írásával szerepel benne, Zalán pedig az egyik képen (igaz, egészen a háttér homályában, szinte felismerhetetlenül). Szóval, történt, hogy – mint írja – Kronczy 2013-ban elveszítette mindenét, többek között ezer kötetesnél is gazdagabb könyvtárát... S persze ezt sajnálja a

legjobban, mint mondja, „Talán ez volt az egyik legnagyobb veszteség...” Így Számadás-példánya is eltűnt, melynek kéziratát a lakásában készítették elő „hosszú hónapokon át”, s most nosztalgizásból eszébe jutott... Meg aztán belelapoznia is jó lenne időnként: nincse meg valamelyikünknek? – kérdi. Megnéztem: nekem megvan. Azaz most már neki (is). S természetesen mostani heves könyvtárrendezésem során felszabaduló könyveim is felajánlhatom neki, ha úgy gondolná, segíthetnének könyvtára újbóli felépítésében. De hogyan vesztetett el mindene? Jó lenne tudni... Lehet, találkoznom is jó lehetne vele, valahol Bpsten, ha valóban hazajött Hollandiából... Még ma válaszolok neki...

(Bp., 151109, hétfő)

Árulás

Szokás manapság is az értelmiség árulásáról beszélni. Amikor értelmiségünk bizonyos ideológiai törésvonalak mentén (minimum) kettészakadt. Ám egyik oldalon is, másik oldalon is az ellenkező oldalon levők árulásáról folyik a szó. Miközben sem itt, sem ott nem jut eszébe senkinek a saját felelőssége a dolgok illetén alakulásában (állásában). Az, hogy a mindenkori egyik oldal is felelősséget viselhet(ne) a mindenkori másik oldal árulásában. Legalábbis az érdektelen emberi logika szerint. Amihez viszont már semmi köze az érdekezérelt ideológiai/politikai logikának. Hát az emberhez?

(Dsz., 151115, vasárnap)

Valamit a magányról

„Az első ember aligha érezhette magát magányosnak. Hiszen számolni sem tudott” – olvasom Stanislaw Jerzy Lecnél. De másért sem. Nem volt mihez viszonyítania a magányát, nem volt mitől felismernie. Amikor azonban az Úr odateremtette mellé Évát, megváltozott a helyzet. Attól, hogy társa(sága) lett, megkapta mellé – gyötrelmek? adományok? – a magányt is.

(Dsz., 151115, vasárnap)

Szlovák

Jövőre Szlovákia lesz a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége. Ebből az alkalmából, több magyarországi kiadónál, jó néhány szlovák fordításkötet is készül. Magam a Norannál egy 20. századi szlovák kispróza-kötetben vagyok érdekelt két elbeszéléssel: egy Mitanával és egy Slobodával, a L'Harmattannak nyolc mai (és tegnapi?) szlovák költő verseiből készítik egy fordításkötetet, de Zsuzsa is elvállalt egyet a Gondolatnak (Jana Bodnárová három kisregényét).

Két novellám közül Dušan Mitanáé a tisztább, célratörőbb, erőteljesebb; pontos kamaszlélekrajz, a tragikum egyre erősödő szellőkéseivel, hatásosan megcsavart drámai végkifejlettel. Rudolf Slobodánál nem igazán tudtam kihámozni, mit is akart tulajdonképpen a szerző; az elbeszélés belső ökonómiaja, tudatos szerkesztése, fegyelme felől mindvégig kétségeim voltak. Szerintem számos ennél feszesebb és átgondoltabb, fegyelmesebb Sloboda-próza is található volna e válogatásban, melyek joggal tették őt tágabb összefüggésben is élvonalbeli íróvá (s nemcsak szlovák viszonylatban), de hát az egyikünk így gondolja, a másikunk úgy, s végső soron ettől lesz kerek a világ. Sőt még azt is megkockáztatom, hogy a szerző – finoman fogalmazva is – erős alkoholos vagy

kábítószeres befolyásoltság alatt írta ezt az opusát. De az is lehet, hogy csak nekem lenne szükségem ezek segítségére, hogy ilyen írjak, esetleg csak gondolkodásomban nem vagyok olyan rugalmas s látásomban olyan éles szemű, mint a novellaválogatás szlovák irodalomtörténész szerkesztője, aki ez opust besorolta – aki ezt sorolta be – egy külföldön megjelenő, a 20. századi szlovák kisprózát bemutató reprezentatív gyűjteménybe. Mindenesetre a Sloboda-szöveg értelmezéséhez, magyar nyelvbe történő, az eredetinek megfelelő áthelyezéséhez a legteljesebb józanságra volt szükségem...

Versválogatásom – s -fordításkötetem – tkp. húsz évvel ezelőtti vállalkozásomra, *A kétfejű macskára* épül, azt újítja fel és bővíti ki (illetőleg helyenként át is dolgozza, újra is fordítja, újra is írja, újra is értelmezi annak anyagát). Az 1995-ös fordításkötetem ötös névsorát – Milan Kraus, Ján Ondruš, Štefan Strážay, Mila Haugová és Daniel Hevier verseit – ez Ivan Štrpka, Karol Chmel és Michal Habaj nevével toldja meg, az ő verseikkel egészíti ki. Persze, lehet vitatkozni ezen a névsoron, de ha abból indulok ki, hogy a műfordítás célja nem elsősorban valamely irodalom, kultúra sima megismertetése egy adott nyelven (igaz, ez is, de van ennél elsődlegesebb célja is), hanem valamely nemzet irodalmának, műveltségének, kultúrájának a bővítése, kiegészítése, gazdagítása egy másik nemzet irodalmának erőnyeivel s eredményeivel, akkor meggyőződésem, hogy a kiválasztottjaim által képviselt hang, nyelv, technika, vers- és világszemlélet, illetve -érzékenység kivétel nélkül hiánycikk a mégoly gazdag és eleven kortárs magyar költészetben.

(Dsz., 151125, szerda)

Tudatalatti

Kodály Zoltán beszél valahol – szerkesztés közben olvasom, Andrásfalvy Bertalan citálja – „tudatalatti magyarságról”. Ezt megjegyzem, szép gondolat, tartalmas meglátás, sokféle el lehet indulni tőle, sok mindent le lehet vezetni belőle. Arról szól ezzel kapcsolatban, hogy a gyermekjátékok, így a táncos gyermekjátékok is „valóságos tárházai a tudatalatti magyarságnak”. Pontosabban, azoknak a „tudatalatti elemeknek”, melyeknek „eddig még alig méltatott szerepe van a nemzeti jelleg kialakulásában”. Majd így folytatja: „Aki nem játszott gyermekkorában e játékokat, annyival is kevésbé magyar. Benne a nemzethez tartozás sokágú, bonyolult érzése feltétlenül szegényesebb, hiányosabb. Egy csomó jellegzetesen magyar testmozdulat, szólás, hanglejtés, forma, dallam kimaradt lelki életének építőanyagából. A nevelésnek oda kell törekednie, hogy ez a »magyar vagyok« minél gazdagabb tartalmat, minél több életet, színt jelentsen mindenkinek, egyénileg is, különben vajmi könnyen üres frázissá szárad”. Ugyanekkor ezeknek a táncos játékoknak a „tisztán emberi értékük” is nagy, mivel – s ez a következő lényege a „tudatalatti magyarság”-nak – „fokozzák a társas érzést, életörömet”. Ezzel szemben kiskorú gyermekeink, unokáink mai napság nem elenyésző számban videós, telefonos, számítógépes játékokkal töltik amúgy is kevés szabad idejük túlnyomó részét, iskolai kirándulásaikon is csak némán ülnek a buszon, s egymás mellett is a maguk kutyujét nyomogatják, nem beszélgetnek szomszédjukkal, nem énekelnek, nem nézik a tájat... magányra kárhoztatott, magánnyal, bezárkózással büntetett kis individuumok... Nemzeti jelleg? Társas élet? Ugyan! A biznisz, bizonyos biznisz-függő, vagy különböző bizniszek gerjesztette eszmék, ideológiák kiszolgáltatottjai, melyeknek nem sajátos, már kisgyermekkorban megnyilvánuló karakterekre, hanem arctalan, önmagukból kivetkőztetett vásárlókra (szavazókra) van szükségük, akik számára egyegy, s a világban – így mifelénk is – egyre féktelenebbül terjedő, a karácsonyi vásárlási idényt nagy árleszállításokkal indító „fekete csütörtökök” nagy (táncos) népi „játéka”

jelenti a társas életet, életörömet (hurrá, tapossuk csak el a másikat, hogy mienk legyen – s ne másé – az olcsó kacat, mienk legyen a konc!), s a nemzeti szellem és jelleg helyét hadd vegye csak át a csordaszellem és a csordajelleg. Megtelt tudatalattijuk...
(Dsz., 151128., szombat)

Homály

Megint a falnak mentem. (Vagy a fal jött nekem?) Azt olvasom egy recenzióban, hogy X. Y. verseskötetében „a nóvumként felbukkanó prezentifikációk a konstruált individuum találó, paradigmaticus újításai”. „Szakadjak meg, ha értem!” – állítólag Schöpflin Aladár kiáltott fel így *A fekete zongora* című Ady-vers olvastán. Igaz, ő még ezt is kénytelen volt hozzátenni: „De szép.” Ám én? Mit tehetsz hozzá ehhez én? Bár sejtem, hogy recenzen-sünk ezzel a mondatával (is) műveltsége ragyog(tat)ásával kívánt elvakítani bennünket. És, az igazat megvallva, azt hiszem, ez sikerült is neki. Mert idézett mondatában én nem látok semmi mást, csak végtelen homályt.

(Dsz., 151128, szombat)

Idősödés

Napjaink egyik kiszámíthatatlan kimenetelű jelensége az egyenes beszéd eltűnése. (Persze, nem az ATV műsoráról van szó, melyre magam is rá-rákapcsolok adrenalinfröcs-csökért.) Egy példa a rohamosan terjedő szemforgató eufemizmusra: valamelyik, verses-kötetről írt recenzióban a könyv „88 éves, *idősödő* költőjéről” olvasok. Személyesen is ismerem az illetőt, nemrég találkoztam is vele, tényleg jó színben van. Szellemileg pedig, szóban forgó versei szerint, valóban – fiatalokat is meghazudtoló módon – kiváló kondícióban. Poétánk, mondhatni, igazán szerencsés ember: ha így folytatja, megeshet, addig „idősödik”, hogy már sose fog megöregedni.

(Dsz., 151128, szombat)

2015. november 29., vasárnap, Dunaszerdahely

– Burics-fordításaimból közöl csokornyit az ez évi utolsó, 6. sz. Opus. Buricsot még anno az átkosban, 1974–1975-ben fordítottam, s közzé is tettem verseiből valamennyit, többek között a szlovák kommunista párt lapjában, az Új Szóban, akkor, amikor hazájában, a nagy Szu.-ban keményen tiltólistán volt (egészen 1989–1990-ig). Puritán, eszköztelen kifejezésmód, mély gondolatiság, széles asszociációs bázis, vigasztalan parabolisztikus látásmód, semmi retorika; valami nagyon hasonló, mint amivel az 1950–1960-as évek cseh Mindennapok költészetének költői kísérleteztek. Érdekes, hogy a magyar műfordítás-irodalom észre se vette őt, tudtommal rajtam kívül más nem is fordított tőle; szlovákul Karol Chmel adott ki verseiből egy válogatást, de ő is már csak 1989 után. Most az Opusnak, a Kalligramnak meg a Nagyvilágnak készítettem elő néhányat ezekből a régi fordításaimból és nyerseimből, melyekhez természetesen néhányat újonnan is hozzáfordítottam még. Miközben mindegyre az volt az érzésem: ezek a versek az elmúlt négy évtized alatt szemernyit sem öregedtek. S az is, hogy bár igaz, ez idő alatt világok tűntek el, s újak fészkeltek be magukat a helyükbe, igazából minden – mindaz, ami ezeket a verseket a maguk idejében életre hívta – maradt a régiben...

Újratöltve. Installáció (hűtőmágnese, öntapadós címke), 2016

2015. december 8., kedd, Budapest

– Este a PIM-ben, a Kortárs-díjak átadásán. Nagy forgatag, sok ismerős, kellemes emberek, szívemnek kedves társaság. (Haj, de ritkán írhatom le mostanság ezeket!...) Thimár Attila főszerkesztői bevezetője után a köszöntők – engem Pécsi Györgyi laudál. Az *Önarckép – másokban* sorozatom Kortársban megjelent darabjait méltatták a folyóirat díjára próza kategóriában. A vers díj Térey Jánosé, a képzőművészeti Miklós Árpádé. Itt van Tózsér Árpád is, aki a lap költőversenyének egyik felkértje volt; meglepődött, amikor meglátott, azután azt gondolta, én is a költőversenyben szerepeltem. Még nagyobb volt azonban a meglepetése, amikor a Kortárs-díj átvételére szólítottak ki. A hivatalos rész után többen is odajöttek hozzám gratulálni a sorozatomhoz. S végre, hosszú idő után sikerült nagyot beszélgetnem Reményi Jóskával, s újlag – miként a két esztendővel ezelőtti költőverseny eredményhirdetésének PIM-beli szeánszát követően is – a Nagy Medve Ambrus Lajossal, testi-lelki jó barátommal, akivel az utóbbi időben szintén nagyon ritkán tudunk csak összejönni (főleg miután ő túlnyomórészt visszavonult Egyházashetyére, én pedig ugyancsak kivonultam Bpestről, s visszajöttem Dszerdahelyre). És személyesen is megismerhettem Sturm Lászlót (akinek anno adósa maradtam egy kritikával Kemsei Pista esszékötetéről, s azóta is furdal mindketőtjük miatt a lelkiismeret), s újból válhattunk pár szót Báthori Csabával és Balla Zsófiával is.

(Csaba ezúttal a 20. századelő egyik fura őrültjének, a svájci német Robert Walsernek *Kert a világ* című, fordításában megjelent kötetét dedikálta, akinek – bár több prózakötete is megjelent már magyarul, ám azokat, bevallom, nem ismerem – versei, legalábbis véleményem és ízlésem szerint, a dilettantizmus és a zsenialitás határán egyensúlyoznak; mint a kötéláncos, aki hol ide, hol oda leng ki a semmi fölött, de végül is sikerül fennmaradnia a kötélen, azaz szerintem a versei olyan ösztönös tehetségnek mutatják, aki sem képességeivel, sem lehetőségeivel nincs teljesen tisztában, s főképpen azzal, hogy ha le is zuhanna a kötélen megfelelő oldalán, zsenialitása azonnal fel is röppené a megkockáztatott mélyből...) Téreyvel egyébként már korábban is volt közös estünk... Pontosabban, majdnem lett egy közös estünk... Az Ernszt Múzeumban vezettem még valamikor az 1990–2000-es évek fordulóján egy irodalmi estet, melyen négy új verseskötet szerzőivel kellett beszélgetnem (Tóth Krisztával, Térey Jánossal, Prágai Tamással és még valakivel, akire már nem emlékszem), azaz Téreyvel csak kellett volna, mert még rögtön a műsor legelején, kérésére legelsőként felolvasta új kötetének egyik versét, aztán elviharzott... Mindenesetre különös személyiség, most is úgy volt itt, mintha valahol máshol lett volna, mintha nem is ahhoz a testhez tartozna, amely számára valamely rejtélyes oknál fogva ebbe a mai társaságba csöppent, mintha egy másik világban létezne, s megint egy másikban élne... Ami persze szemernyi sem kisebbíti írói kvalitásait és érdemeit, s mit sem változtat a tényen, hogy nemzedékének és napjaink magyar irodalmának egyik legjelentősebb alkotójáról, a magyar irodalmi gondolkodás és nyelv egyik különleges, ám különlegességében is alapvető jelentőségű megreformálójáról van szó, még ha nemzedéke és a kortárs magyar irodalom erről – recepciójának viszonylagos bőségessége ellenére sem – nem is vesz mindig tudomást, s ha ezek véleményformáló kánonistái sokszor más divatoktól elbűvölten nevezik is ki mai literatúránk nem egy esetben csak kapitányi, századosi rangra érdemesült tábornokait...

2015. december 21., hétfő, Dunaszerdahely

– Röpke, a december 8-i Kortárs-esten való találkozásunkra reflektáló levélke Reményi Jóskától: „Drága TL – írja –, ha futtában beszélgettünk is, érződött, hogy a barátságunk a szakma közös szeretetén, több évtizedes rokonszerven alapulva nem fakul”, amiről pontosan így gondolkodom én is, s nagyon jó, hogy erről is vele együtt gondoljuk ugyanazt. Miként legutóbb október 7-én is ő hiányolt egyedül a pozsonyi magyar tanzsék kétnapos Tözsér-konferenciájáról („nekem hiányzol innen”), hiszen szívesen találkozott volna Pozsonyban velem is, s meg kell mondjam, ő is azon kevesek egyike bpesti éveimből, léteimből, akik miatt néha még mindig úgy érzem, talán mégsem kellett volna ott hagynom azt a (bűnös?) várost...

Körön kívül

A szlovák Karol Chmel verseivel bíbelődtem nemrég, aki annak idején nekem ajánlotta az *Et taradam et taradixit* című versét, melyre az 1985-ös *Ötödik emelet...* című kötetemben olvasható *Körön kívül, körön belül* indította. Én akkoriban már kedvvel fordítottam tőle, s bár csak nem sokkal, mindössze négy évvel fiatalabb nálam, első könyve, a *Máš, čo nemáš* csupán ugyanabban az évben jelent meg, mint az én imént említett *ötödikem* (amely mindent egybevéve már a hetedik könyvem volt). Hogy kérdéses

versem hogyan, milyen csatornán keresztül jutott el hozzá, nem tudom, s tulajdonképpen azt sem, hogy a költő – féltucatnyi szláv nyelv (és költészet) elsőrangú szlovák tolmácsa – tud-e magyarul (sose beszélgettem vele ezekről). Elég, hogy az 1980-as évek elején még színházi dramaturgként jeleskedő Szigeti László felkérésére Örkény *Kulcskereső*kjének kassai bemutatójához írt, a pokoljáró Dantét idéző verse, melyben – annak mottója szerint – „Örkény István mint Vergilius vezeti a költőt”, valahogyan eljutott Chmelhez, és rejtélyes módon *dolgozni* kezdett benne. Lehet, ebben Szigeti keze is benne volt, bár nem biztos, hogy már ekkor – 1989 előtt – ismerte a költőt, akinek a verset mindenképpen valamikor 1985 és 1989 között kellett írnia, hiszen, említettem, az az 1985-ös kötetemben látott napvilágot, Chmel verse pedig a költő 1989-es *Ovocnejší strom* című kötetében olvasható. Később, amikor Chmel az 1990-es évek második felében a Szigeti alapította Kalligram Könyvkiadó szlovák részlegének szerkesztője lett, s miután anno magam is jó párszor előfordultam a Staromestská (Óvárosi) u. 6/D.-ben (szerzőként is, meg egy időben a kiadó budapesti képviselőjének vezetőjeként is), vele is többször találkoztam, de nekem ajánlott verséről sohasem szólt. Amikor azonban a Kalligram – a másik Chmel, a politikus-irodalomtörténész Rudolf – vezérletével létrehozta az elsőrendű OS című szlovák társadalompolitikai-kulturális lapot, és Karol *Et taradam et taradixit*-je valamikor a 2000-es évek közepén itt is megjelent, már én is tudomást szerezhettem róla. Hiszen a költő 1989-es kötetét, melyben a vers eredetileg napvilágot látott, akkor még nem ismertem, lévén, hogy akkoriban Magyarországon éltem, ahol kevés szlovák könyvhöz jutottam csak hozzá. Így azt csupán 2006-ban kaptam meg Karoltól, amikor egy, Karádi Éva Magyar L'entre-jének felkérésére készítenő szlovák összeállításomhoz elküldte 1989-es, második és 1998-as, harmadik kötetének (*Spray, modrá mentalita*) fénymásolatát.

Chmelben kezdettől fogva főleg az vonzott, hogy már első kötetétől egyértelműen a 20. század második felének Lubomír Feldekék Nagyszombati csoportja („konkretistái”) melletti legizgalmasabb szlovák költői csoportosulás, az elsősorban Ivan Štrpka nevével fémjelzett „Magányos futók” örökösének, az ő nyelv- és versfelfogásuk, nyelv- és képteremtő törekvéseik továbbgondolójának éreztem őt (második kötetét bizonyára nem véletlenül ajánlotta a szerb Raša Livada mellett éppen nekik), a verseiket néhol erősen megterhelő nyelvi manierizmusuk nélkül, konstruktívabb, lecsupaszítottabb, a nyelv szerkezeti vázát is látni hagyó formában. Így amellett, hogy verseinek fordításához ugyanúgy újra kellett úgymond „konstruálnom” a magyar nyelvet, mint Štrpka átültetése közben, fiatalabb pályatársuk (pályatársam) puritanizmusa, olykor nyelvi-gondolati-képi csonkoltsága, de ugyanekkor metafizikai telítettsége is jobban megfelelt (akkori) írói-olvasói ízlésemnek.

De miért is hoztam fel most mindezt? Egyszerű az oka: valaminek utána akartam nézni a minap a neten Karol Chmellel kapcsolatban, akinek recepcióját nézegetve egyszerre az *Et taradam et taradixit* Leszek Engelking-féle lengyel fordításának bibliográfiai adatai tűntek szemembe (Akcent, 1992. 1. sz., 125–126. p.), a vershez ragasztott ajánlásban a nevemmel (*Et taradam et taradixit [jak by powieźdzał Wergiliusz]* – Laszlo Totchow: így, röviden, ch-val és dupla vével). Magyarán, így jelentem meg a szlovák költő, Karol Chmel és fordítója jóvoltából lengyelül. Azaz így lett Leszek Engelking bizonyos értelemben az én lengyel fordítóm is – legalább(is) a nevemé...

(Dsz., 151221, hétfő)

=